

Σκέψεις για μια «πράσινη» λογοτεχνία*

*Μην ξεχνάτε
Βαδίζουμε στην κόλαση
Κοιτάζοντας λουλούδια
(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827)*

Το παιδαγωγικό ερέθισμα για τις σκέψεις που ακολουθούν μου δόθηκε από μια έκδοση με γιαπωνέζικα χαϊκού.¹ Καθώς διάβαζα, σκεφτόμουν πόσο χρήσιμο θα ήταν, ειδικά σήμερα, να τα διδάσκονταν οι μαθητές μας στο σχολείο από τρυφερή ηλικία. Πράγματι, κανένα ίσως άλλο ποιητικό είδος, όπως αυτό που για αιώνες αποστάχθηκε στη λογοτεχνική παράδοση των χωρών της Άπω Ανατολής, δεν είναι τόσο παλιό και ταυτόχρονα τόσο επίκαιρο, τόσο απέριτο και μαζί τόσο σύνθετο στην τέχνη του, τόσο «μικρό» και συνάμα «μέγα». Δεν είναι μόνο το «άπειρον-ελάχιστον» αυτής της μινιμαλιστικής τέχνης που λέει **με τα όσο πιο λίγα τα όσο πιο πολλά** (αυτό που κάθε ποιητής αναζητεί και παλεύει με την έκφραση να το πετύχει), π.χ.:

Κορίτσια
Σκυφτά στους ορυζώνες
Μόνο το τραγούδι τους
Ευθύ
(ΚΟΝΙΣΙ ΡΑΪΖΑΝ, 1654-1716, σ. 37)

Κάτι λησμονημένο
Γλάστρα μ' ανοιχτό λουλούδι
Τούτη την ανοιξιιάτικη μέρα
(ΜΑΣΑΟΚΑ ΣΙΚΙ, 1867-1902, σ. 102)

Κορυδαλλός
Ολημέρα τραγουδάει
Και δε σώνεται η μέρα
(ΜΑΤΣΟΥΟ ΜΠΑΣΟΟ, 1644-1694, σ. 26)

Στοιίβα τα ξύλα
Για τη φωτιά
Πήραν να βλασταίνουν
(ΝΟΖΑΒΑ ΜΠΟΝΤΣΟΟ, c. 1714, σ. 36)

Ακούστε
Άνθρωποι εφήμεροι
Την εσπερινή καμπάνα
(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 61)

* Πρωτοδημοσιεύτηκε, σε συντομευμένη μορφή, στο περιοδ. *Λωτός* (Ρόδου), τχ. 29 (Μάιος 2009) 42. Στην παρούσα επανξιμένη μορφή (υπό δημοσίευση στο περιοδ. *Φιλολόγος* Θεσ/κης) έχουν γίνει συμπληρώσεις και μικρές αλλαγές στη διευθέτηση των ποιημάτων.

¹ Πρόκειται για την έκδοση: Γιώργος Μπρούνας (μτφρ.), *91 Ιαπωνικά ποιήματα συν 1*, Το Ροδακίό, Αθήνα 2004. Όλες οι παραπομπές γίνονται από την παραπάνω έκδοση με αναγραφή του αρ. σελίδας.

αλλά είναι και κάτι ακόμη στο είδος αυτό, που σήμερα ίσως αποκτά μια «προστιθέμενη» αξία, μια σημασία σχεδόν *επιτακτική*, καθώς αφορά τη σχέση μας με το περιβάλλον (ειδικά μετά την πρόσφατη καταστροφή στην Ιαπωνία). Δεν είναι εύκολο, νομίζω, να βρούμε στην παγκόσμια λογοτεχνία ένα ανάλογο που να προκαλεί στη σκέψη σχεδόν αυτόματα τον χαρακτηρισμό «**οικολογοτεχνία**», όπως συμβαίνει με την ποίηση που καλλιέργησαν οι μάστορες του χαϊκού στα μέρη του Ανατέλλοντος Ηλίου. Νά γιατί επέλεξα τον τίτλο «*σκέψεις για μια πράσινη λογοτεχνία*», γράφοντας για τα χαϊκού: γιατί το είδος αυτό ενοφθαλμίζει στον πυρήνα του, και στην πιο οργανική της διάσταση, τη σχέση ανθρώπου – φύσης ως αδιάρρηκτη σχέση *μέρους – όλου* και, σε μια καθολικότερη προοπτική, ως οργανικό ζεύγμα *ύλης / φθοράς* μέσα στην «κυκλική» ροή του χρόνου, του κοσμικού ρυθμού.

Δίχως αμφιβολία, η ποίηση των χαϊκού «**αποθεώνει**» τη φύση· δύσκολα θα βρίσκαμε άλλη που να αναφέρεται στο οικοσύστημα με τόσο σχολαστική επιμονή και εμμονή στις λεπτομέρειες. Τα παραδείγματα που ακολουθούν είναι ενδεικτικά όχι μόνο της προσήλωσης στο μικρό αλλά και του τι μπορεί να αποκαλύψει η δημιουργός φαντασία, το « *τρίτο μάτι*» του ποιητή-μικρογράφου από την ανατομία αυτή: ένα οργανικό σύστημα σχεδόν αυτονομημένο (θέλω να πω: *αύταρκτες*), που λειτουργεί με τους νόμους της **συναισθησίας**, αποκαλύπτοντας έναν κόσμο που «*λάμπει*» με ήχους, «*ηχεί*» με ιριδισμούς, «*ζωγραφίζει*» οσμές, «*οσφραίνεται*» χρώματα κ.ο.κ.

Το πεσμένο φύλλο
Κοιτάζω να γυρίζει
Στο κλαρί
Ά, μια πεταλούδα
(ΑΡΑΚΙΝΤΑ ΜΟΡΙΤΑΚΕ, 1473-1549, σ. 21)

Το σκοτεινό πέλαγο
Το κάλεσμα του γλάρου
Άσπρο σχεδόν
(ΜΑΤΣΟΥΟ ΜΠΑΣΟΟ, 1644-1694, σ. 22)

Φέγγος αστραπής
Στο ζόφο λάμπει
Φωνή ερωδιού
(ΜΑΤΣΟΥΟ ΜΠΑΣΟΟ, 1644-1694, σ. 25)

Ζωγραφίζοντας πεύκα
Στο μαβή ουρανό
Απόψε το φεγγάρι
(ΧΑΤ-ΤΟΡΙ ΡΑΝΤΣΕΤΣΟΥ, 1654-1707, σ. 33)

Άρωμα δαμασκηνιάς
Στεφανώνει
Το φεγγάρι
(ΓΙΟΣΑ ΜΠΟΥΣΟΝ, 1716-1783, σ. 49)

Ήσυχο
Μες στους κέδρους
Ηλιοβρόχι

(ΚΑΤΟΟ ΚΥΟΟΤΑΪ, ?, σ. 94)

Αργοσαλεύουνε
Στην ομίχλη
Χρυσάνθεμα

(ΣΟΥΓΚΙΓΙΑΜΑ ΣΑΝΠΟΟ, 1647-1732, σ. 97)

Αργοβάδιστη
Στα χιονοσκέπαστα βουνά
Χάνεται η ηχώ

(ΙΙΝΤΑ ΝΤΑΚΟΤΣΟΥ, c. 1885, σ. 75)

Κόσμος δροσιάς
Όμως και στις δροσοστάλες
Τσακωμοί

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 56)

Πάχνη στη βατομουριά
Αγκάθια
Μυτερό λευκό

(ΓΙΟΣΑ ΜΠΟΥΣΟΝ, 1716-1783, σ. 46)

Η πύλη του ναού
Με το πούσι
Αντίλαλος κυμάτων

(ΤΑΚΑΡΑΪ ΚΙΚΑΚΟΥ, 1661-1707, σ. 82)

Κοιτάζοντας τ' άστρα
Από τ' αραιά της κλώνια
Μόνη η ιτιά

(ΜΙΟΥΡΑ ΤΣΟΡΑ, 1729-1780, σ. 40)

Ή, στα παρακάτω παραδείγματα, όπου το όλον περιέχεται στο μέρος, το μεγάλο προσδιορίζεται μέσα από το μικρό:

Τα μάτια της χρυσόμυγας
Καθρεφτίζουν
Βουνά

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 70)

Σπουδαίος
Αγναντεύει τους λόφους
Ο μικρός βάτραχος

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 55)

Μη
Μη λιώνεις τη μύγα
Που τρίβει τα χέρια της
Τρίβει τα πόδια της

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 54)

Και για τους ψύλλους
 Η νύχτα μακριά και μόνη
 Είναι

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 56)

Το οργανικό αυτό σύστημα, οικοσύστημα, παρότι αύταρκες, δεν είναι ωστόσο αλλότριο αλλά, όπως αναφέραμε, συναφές με τον κόσμο της **ανθρώπινης εμπειρίας**: για την ακρίβεια, ενσωματώνει την εμπειρία αυτή και την «αντικειμενικοποιεί» – όπως το εννοεί ο Έλιοτ: ως objective correlative, «αντικειμενική συστοιχία»–, μέσω τυπικών σχημάτων του έντεχνου λόγου, όπως η μεταφορά, ο υπαινιγμός, η αλληγορία, η προσωποποίηση και ανάλογα, μέχρι του σημείου οι δύο κόσμοι, ο φυσικός και ο ανθρώπινος/ψυχικός, να **συνταυτίζονται** (σε αυτόν τον συνταυτισμό, εξάλλου, έχει τη ρίζα του η λειτουργία του ποιητικού «συμβόλου» εν γένει). Ενδεικτικά παραδείγματα:

Βροντή
 Φωνές πνιγμένων
 Σε βουλιαγμένα πλοία

(ΤΑΝ ΤΑΪΓΚΙ, ?, σ. 84)

Ανοιξιάτικη βροχή
 Πηγαίνουν κουβεντιάζοντας
 Ψάθινο ριχτό, ομπρέλα

(ΓΙΟΣΑ ΜΠΟΥΣΟΝ, 1716-1783, σ. 41)

Από τη χλόη του κάμπου
 Τα σάνταλα
 Ακόμη ευωδιασμένα

(ΜΑΣΑΟΚΑ ΣΙΚΙ, 1867-1902, σ. 103)

Στη βάρκα
 Το φως του μισοφέγγαρου
 Στην αγκαλιά μου

(ΤΑΝ ΤΑΪΓΚΙ, σ. 83)

Κάτω από τις κερασιές
 Δεν υπάρχουν
 Ξένοι

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 68)

Στον καθρέφτη του νερού
 Δυσπιστείς
 Την ίδια σου την όψη

(ΑΝΩΝΥΜΟΥ «σενρύου»², σ. 80)

Πάψε τζίτζικα
 Ασπρίζει
 Το κεφάλι

(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 69)

² Όπως μας πληροφορεί ο επιμελητής και μεταφραστής της έκδοσης, τέτοια ποιήματα, που κατέλυσαν τους αυστηρούς κανόνες του χαϊκού, πρωτοέγραψε ο ΚΑΡΑΙ ΣΕΝΡΥΟΥ, 1718-1790.

Σαν το χέρι του νεκρού μου φίλου
Τρυφερός
Ακουμπά τον ώμο
Ο ήλιος του φθινοπώρου
(ΝΑΚΑΜΟΥΡΑ ΚΟΥΣΑΤΟ, γενν. 1901, σ. 77)

Η αντικειμενική αυτή συστοιχία, όπως είπαμε, μπορεί κάποτε να ενταθεί τόσο ώστε να γίνει **συνταυτισμός**. Παράδειγμα:

Είναι
Είμαι
Οι νιφάδες
(ΚΟΜΠΑΓΙΑΣΙ ΙΣ-ΣΑ, 1763-1827, σ. 60)

Κλείνω με δυο παραδείγματα που δείχνουν με καίριο τρόπο, νομίζω, τη συνταύτιση (τη **σύμ-πτωση**) του κόσμου της φύσης με τον κόσμο του ανθρώπου γύρω από το κοινό πεπρωμένο αμφοτέρων, που είναι η φθορά και, άρα, η ματαιότητα, το περαστικό της ύπαρξης – θέμα από τα μείζονα της Ποίησης, μαζί με τον έρωτα:

Τίποτα τίποτα
Έρχεται
Πάει, λέει το τσόφλι
Και πάλι
Από τον άδειο πάτο

Το κουφάρι του
Σαρωμένο από το κύμα –και;
Κοιμάται
στην άμμο, μαυρίζει στον ήλιο
ασπρίζει στο φεγγάρι. Άσχετο
με τη θάλασσα
ή ό,τι άλλο. Έρχεται
Πάει, χάνεται στο κύμα
Πάλι
(ΤΑΚΑΧΑΣΙ ΣΙΝΚΙΤΣΙ, 1901-1987, σ. 105)

Το θάμβος των ανθών
Λιγότεψε
Και πάει
Τίποτα δεν έμεινε
Κι εγώ
Οκνός
Έλιωσα το κορμί μου
Μες στο ψιλόβροχο του κόσμου
(ΟΝΟ-ΝΟ ΚΟΜΑΤΣΙ, 10ος αι., σ. 17)

